

ГРАДОВЕТЕ НА ВЛАСТТА В РИМСКАТА ИМПЕРИЯ

Проф. д-р Рудолф Хенш

Комисия по Стара история и Епиграфика,
Немски Археологически институт, Мюнхен, Германия

Резюме: До самия край на Римската империя не са ясно и прецизно определени административните центрове на провинциите. Статутът им е резултат от един продължителен и косвен процес, а не от еднократен институционален акт. Става дума за едно фактическо положение, което почти няма официална форма. Но понятието „градове на властта“ е достатъчно гъвкаво не само от гледна точка на анализа дали тези градове са били центрове на провинции. В тази категория може да бъдат включени и *conventus iuridici*, и местата, където се събирали *concilia*. На основата на *Capita Provinciarum* и най-значимите творби на съвременната литература се изследват два въпроса - в каква степен наблюдаваните в испанските провинции явления са характерни и за други провинции и как новите открития от последните две десетилетия променят представата ни за „градовете на властта“ в испанските провинции.

Ключови думи: Римска империя, Испания, провинции, административни центрове, градове на властта;

CITIES OF POWER IN THE ROMAN EMPIRE

Prof. Rudolf Haensch, PhD

Commission for Ancient History and Epigraphy,
German Archaeological Institute, Munich, Germany

Abstract: Until the last great era of the Roman Empire, there was a less clear and precise definition of which were the administrative centres of the provinces than is often assumed. Such a situation was usually the result of a longer indirect process and not of a single official act. It was a factual position, and barely, if at all, a titular one. But the concept of “cities of power” is flexible enough not only to sustain discussions on whether there were provincial capitals, but also to include in such discussions the centres of the *conventus iuridici* and the meeting places of the *concilia*. On the basis of the *Capita Provinciarum* and the most important recent literature, two questions are discussed here: first, to what degree were the phenomena observable in the case of the Spanish provinces also typical of other provinces, and second, how have the new discoveries of the last two decades changed our image of the “cities of power” in the Spanish provinces.

Keywords: Roman Empire, Hispania, provinces, administrative, centers, cities of power;

Когато през 535 г. Юстиниан обединява две провинции – *Hellespont* и *Pontus*, той включва в своята *Novella 28* няколко наредби за наименованията и размерите на провинциите, за титлата, компетенциите и задачите на управителя, за състава на неговия персонал и др., обаче не засяга един въпрос, който според мен би трябвало да бъде една от първите стипулации – кой град да бъде столица на новата провинция, откъдето тя да бъде управлявана, т.е. къде да са разположени управителят на новата провинция и неговите служители. За сметка на това в параграф 4 е казано: *eritque et in metropolibus et in aliis, ubicumque providerit (si omnino civitas sufficiens est ad suceptionem eius)*. Следователно се дава правото всеки управител на провинция да може лично да реши къде точно да се установи, стига присъствието му да не представлява прекомерна тежест за града. Това предполага, разбира се, че съответният град е трябвало да бъде определен с някакъв минимален размер по територия и население, което се вписва в известна степен в нашите разбирания за административните центрове и тяхното значение.

Предварителните ни представи се опровергават от факта, че в същата конституция се постановява двете метрополии на бившите провинции да запазят ранга си на такива, макар да е очевидно че само една от тях може да бъде новият център. Така или иначе, и двете запазват титлите си на метрополии, а тази титла изразява централната роля на един град на определена територия. Следователно, обратно на нашите представи, титлата метрополия няма връзка със седалището на губернатора на провинцията. Почти до края на великата епоха на Римската империя не е много ясно разграничението и не се обозначават еднозначно центровете на властта и на администрацията в провинциите на Империята.

Понятието „Градове на властта“ е достатъчно гъвкаво и позволява не само да се спори дали е имало столици на провинции и дали те са били също седалища на конвентите и мястото, където се събира *concilia*.

„Градовете на властта“ не трябва да бъдат разбирани като среда, в която намира проявление публичната власт, защото тогава за такива би трябвало да се приемат всички места, на които има статуя на императора¹. Затова тук трябва

¹ Вж. напр. WULF-RHEIDT, U. und all. Orte der Herrschaft. Charakteristika von Machtzentren von der babylonischen Zeit bis in den Frühislam. Ulrike Wulf-Rheidt, Felix Arnold, Alexandra Busch und

да говорим за градовете, в които представителите на римското управление в провинциите са упражнявали тази власт многократно, а не в отделни случаи.

В моя труд, озаглавен *Capita provinciarum*, изследвах преди повече от петнадесет години тези „градове на властта“ – столиците на провинции, седалищата на конвентите и местата за провеждане на провинциалните *concilia* по цялата територия на Империята, и представих резултати от изследвания по този въпрос в множество по-малки студии на различни езици². Тук, за да не се повтарям, ще съсредоточа изложението си върху някои общи постановки във връзка с два конкретни въпроса: (1) как тези градове в испанските провинции³ се вписват в общата панорама, и (2) до каква степен новите открития от последните години допълват или променят панорамата, която очертах през 1997 г.

Принципно нищо не се е променило в проблематиката, която разгледах тогава, като въведение. За много малко столици на провинции разполагаме с изрична информация от източниците, че определен град е бил столица на провинция в смисъл на политически и административен център. Не разполагаме и с нито едно подробно описание как именно те са станали седалище на губернатора на провинцията и въобще не знаем какво е означавало това за определянето на един град като такъв.

Rudolf Haensch (Eds.). – In: *Menschen – Kulturen – Traditionen*. Studien aus den forschungsklustern des deutschen archäologischen Instituts. Band 3. Rahden/Westfalen 2012.

² HAENSCH, Rudolf. Die Cologne Claudia Ara Agrippinensium – ein typischer Statthaltersitz? – In: *Kölner Jahrbuch*, Vol. 32, 1999 (2001), S. 641–655; “La gestion financière d’une province romaine: les procurateurs entre résidences fixes et voyages d’inspection”. – In: *Capdetrey, L. et Nelis-Clément, J.* (Eds.). *La circulation de l’information dans les états antiques*. Bordeaux, 2006, p. 161–176; MOGONTIACUM als Hauptstadt der Provinz Germania superior. – In: *Klein, M. J.* (Ed.). *Die Römer und ihr Erbe: Fortschritt durch Innovation und Integration*. Katalog-Handbuch zur Ausstellung vom 02. Februar – 25. Mai 2003 im Landesmuseum in Main. Mainz, 2003, S. 71–86; LES CAPITALES des provinces germaniques et de la Rhétie: De vieilles questions et de nouvelles perspectives. – In: *Ruiz de Arbulo, J.* (Ed.). *Simulacra Romae. Roma y las capitales provinciales del Occidente europeo*. Estudios Arqueológicos, Reunión celebrada en Tarragona los días 12, 13 y 14 de diciembre del 2002. Tarragona, 2004, p. 307–325 (също и у HURLET, F. (Ed.). *Rome et l’Occident (II^e siècle av. J.-C. – II^e siècle ap. J.-C.)*. Gouverner l’Empire. Nantes, 2009, p. 421–447); PROVINZHAUPTSTÄDTE als “religiöse Zentren”? Die Situation in Kaiserzeit und Spätantike. – In: *Cancik, H., Schäfer, A. und Spickermann, W.* (Eds.). *Zentralität und Religion. Zur Formierung urbaner Zentren im Imperium Romanum*. Tübingen, 2006, S. 125–144; TYPES of Provincial Capitals. – In: *Yanguas, J. S., Torregaray, E. y Derow, P.* *Laudes provinciarum: Retórica y política en la representación del imperio romano (Revisiones de Historia Antigua V)*. Vitoria-Gasteiz, 2007, p. 265–276; PROVINZHAUPTSTÄDTE im Imperium Romanum. – In: *Ronning, C.* (Hg.), *Einblicke in die Antike. Orte – Praktiken – Strukturen*. München, 2006, S. 131–156.

³ Le ROUX, P. *Romains d’Espagne*. Paris, 1995; Id., *La péninsule ibérique aux époques romaines*. Paris, 2010; OZCÁRIZ, P. Gil y JAVIER NAVARRO, F. – In: *Andreu Pintado, J., Cabrero Piquero, J. e Rodà de Llanza, I.* *Hispania. Las provincias hispanas en el mundo romano*. Tarragona, 2009, p. 323–338, 345–359.

Един от малкото градове, посочен изрично като столица на провинция, е испанският Tarraco. Когато Солин казва за него, че Tarraco е бил *caput... provinciae Tarraconensis* (23.8), несъмнено е искал да каже, че Tarraco е бил седалището на управителя на провинцията Hispania citerior, тъй като най-вероятно терминът *caput provinciae* се е използвал само за седалището на управителя на провинцията, подобно на гръцкия термин $\mu\eta\tau\rho\pi\acute{o}\lambda\iota\varsigma$ ⁴.

Поради оскъдната експлицитна информация за седалищата на управителите на провинции и значението на съответните термини, и днес не можем да твърдим с точност дали един град е станал седалище на управителя по силата на конкретно решение или по силата на утвърдилата се практика, и дали тази практика се е променяла през вековете на римското господство.

Има няколко пасажа на Малала от IV и началото на V в., според които Теодосий I (или Теодосий II) при разделянето на една провинция решил къде трябва да се установи управителят⁵. Обаче имаме и Novella 28 на Юстиниан, спомената по-горе, в която не е така. Може да се опитаме да свържем двата пасажа, като изкажем хипотезата, че решение по въпроса не е било взето нито за съществувава до тогава провинция, нито за новата провинция, образувана след обединението, и двата града силно са си съперничели. Но именно в този случай, с по-висок потенциал за конфликт, висшата инстанция не е регламентирала седалището на управителя. Това не само ще да е утежило задачата на управителя, но и е много вероятно той да се е обърнал към императора, за да поиска от него окончателно решение на въпроса.

Неизбежно е да заключим, че дори в VI в. от н.е. при създаването на нова провинция невинаги се е вземало решение къде да се установи представителят на централната публична власт. В този смисъл трябва, доколкото е възможно, да се избягват изрази като този, че определен град е „поел официално тази функция“ (функцията на столица на провинцията)⁶. Това важи не само за

⁴ HAENSCH, Rudolf. *Capita Provinciarum: Statthaltersitze und Provinzialverwaltung in Der Römischen Kaiserzeit*. Mainz am Rhein: von Zabern, 1997, S. 22. Във връзка с Bell. Hisp. 3.1: *eius provinciae caput esse existimabatur*, v. 181, n. 149.

⁵ Mal. 13.42 (Nova Epirus/Dyrrachium); 13.44 (Galatia II/Pessinus); 14.24 (Licia/Myra); 14.24 (Syria II, Anazarbus); 14.24 (Honorias/Heraclea Pontica).

⁶ RODRÍGUEZ NEILA, J. F. *Introducción histórica*. – In: *Dupré Raventós, X. Las capitales provinciales de Hispania*. 1. Córdoba – Cologne Patricia Corduba. Roma, 2004, p.10.

седалището на губернатора, но и за местопребиваването на *vicarii* в диоцезите. Когато през 479 г. в рамките на своите мерки срещу злоупотребите на представителите на римската власт император Зенон решава, че за да може да бъдат обвинени, те трябва в продължение на известно време след изтичане на мандата им на тази длъжност да продължат да пребивават в мястото, където са осъществявали дейността си: *praesides quidem et consulares nec non correctores in metropoli, spectabiles vero iudices tam civiles quam militares in civitatibus administratae dioeceseos illustrioribus publice... ora versentur*⁷.

По същия начин, поне по време на Късната Античност, не се определят местата за провеждане на *concilia*. През 392 г. Теодосий нарежда преторианските префекти от преторианската префектура Илирик да проведат заседание *in uno opulentiore totius provinciae urbe absque ullius iniuria*. Тъй като приношенията вече не са били основа за провеждане на *concilium*, нямало е необходимост от храм, за чието местоположение – поне в източните провинции – е имало толкова спорове и такава необходимост да се взема решение в началото на Империята.

Характерно за всички „градове на властта“ е, че тежестта на определени фактори обосновава ролята им на стабилно средище на римското управление. Това им качество не се определя от наличието на изрично и точно решение с указание за време. Това, че един град поема ролята на център на политическото и икономическото управление от Рим в съответната провинция, се дължи на обстоятелството, че няколко последователни управители са счели, че от там може успешно да се ръководят съдбините на тази провинция, че там те могат да живеят удобно, когато не пътуват из провинцията по военни или други дела, и че този град предлага една подходяща рамка, в която да се прояви римската мощ, например при предаване на властта от един управител на друг.

За всичко това не е било необходимо Рим да изгражда нова инфраструктура. Можело да се използва (не само когато става дума за седалището на властта от до-римско време) вече съществуващата, дори и частна. Обикновено едно от предварителните условия е било новият център на властта да не се различава твърде по степента на своята цивилизованост от нивото, на което управителите били свикнали в Рим. Може да се предположи, че в Източните провинции дори и в началото на Принципата управителят се е настанявал,

⁷ CJ. 1.49.1.

подобно на пътуващите императори от II в., в големите частни резиденции на местните благородници, говорел е на агората или в термите, и неговите документи са се пазели в хранилищата на големите светилища.

Обаче в много западни провинции в началото на римското господство липсвала такава инфраструктура. Там вероятно още по-рано и с по-голяма сила се е почувствала необходимостта тя да се създаде със собствени човешки ресурси. Това е обвързало още по-силно римската власт с тези места. След като бъдело създадено едно стабилно селище, предлагащо поне някои от необходимите елементи за дипломатическата и правораздавателната дейност, и се построели сгради за персонала, с помещения за архива и за охраната на задържаните лица, императорите се обвързвали много скоро с този град без нужда от изрично решение. Затова не е чудно, че още от 83 г. пр.н.е. се говори за *praetorium*⁸ за Утика и че през 58 г. в Солун (Θεσσαλονίκη) има специален *quaestorium*⁹. Този процес може да се е развил в създадените по време на Империята нови провинции по-бързо, отколкото в провинциите на Републиката – управителите на Републиката вече не можели да вземат свободно решения по военни въпроси и дейността им не била вече обусловена в такава степен от военните им компетенции, както при жадните за престиж и плячка управители от Късната Република. Те са били подчинени на един подлежащ на контрол от принцепса ред и следователно по-лесно можело да бъдат принудени да обосновават своите действия. Съответно те ще да са били много по-силно задължени или поне заинтересовани да документират дейността си и да съхраняват тези документи. Персоналът им вероятно е бил много по-многоброен, защото към малкото *apparitores* и *comites* са се добавяли поне няколко дузини свързани с военния *officium* лица¹⁰. Същевременно обаче с нарастването на броя на служителите от година на година е ставало все по-трудно те да бъдат импровизирано настанявани.

⁸ Cic., Verr. 2.1.90; Liv., Per. 86; Ps. Asc., In Verr. 2.70.

⁹ Cic., Planc. 99.

¹⁰ HAENSCH, Rudolf. Op. cit., S. 710–726; RANKOV, B. The governor's men: the officium consularis in provincial administration. – In: Goldsworthy, A. and Haynes, I. The Roman Army as a Community. Portsmouth, 1999, p. 15–34. Един надпис (вж. BÖNISCH, S. y LEPKE, A. Neue Inschriften aus Patara II: Kaiserzeitliche Ehren- und Grabinschriften. – In: Chiron, Vol. 43, 2013, S. 509–515) показва че не само *lictors*, но и други *apparitores* са на разположение на *legati Augusti pro praetore*.

Този процес, който води до едно все по-постоянно обвързване с определено място, не е обусловен само от необходимостта, а зависи и от волята и финансовите възможности на представителите на Рим да удовлетворят всички искания, тъй като по всичко личи, че самите градове никога не са полагали усилия да станат седалище на управителя и не са се занимавали нито пряко, нито косвено с установяване на органите на римската администрация. Нищо не сочи, че градовете сами са издигали сгради за римската власт. Постановки и изрази от рода на „градът, който започва да осъзнава своето значение след като е утвърден за столица на провинцията, извършва коренна промяна“¹¹ не се потвърждават за никоя столица на провинция.

По правило обикновените управители ще да са нямали нито желание, нито възможност да строят „градове на властта“. Както и в цялата Империя, те заемат длъжността за две или три години в определена провинция, която предварително не са или едва са познавали, и за всички финансови въпроси са били зависими от решенията на прокуратора, който действал заедно с тях. Поради това трудно биха могли и биха искали да осъществяват мащабни инициативи за развитието на града, в който са живеели.

Различен е случаят на управителите, които, особено по повод създаването на нова провинция, са били на служба в нея по-продължително време под управлението на един император с особен интерес към административните въпроси. Най-добрият пример в този смисъл е Q. Veranius – първият управител на провинция Ликия, който остава там пет години по време на управлението на Клавдий. За множеството инициативи, които предприема и осъществява този управител, говорят новооткритите в Ликия надписи именно защото те по принуда документират част от неговите усилия. Veranius не само потушава вътрешни вълнения и се бори срещу бандитството, но и се грижи за комуникационната мрежа на провинцията и за архивите на ликийските градове; създава нов състав на ръководните съсловия и осъществява императорски благодеяния¹². Подобен обем разпоредби има при някои *praefecti Aegypti*. Затова може да предположим, че тези управители са били способни да търсят трайно

¹¹ MÁRQUEZ, C. Arquitectura oficial. – In: Dupré Raventós, X. Las capitales provinciales de Hispania. 1. Córdoba – Cologne Patricia Corduba. Roma, 2004, p. 59.

¹² Année épigraphique (AE) 2001, p. 1931; 2002, p. 1472; 2005, p. 1498; I. Kibyra 36; TAM II 1, 177; SEG 33, 1177.

решение и на въпроса за мястото, от което е трябвало да се контролира новата провинция.

Би могло да се очакват повече разпоредби, ако императорът и предполагаемият му наследник са пребивавали повече време в провинцията и са разгръщали там организационна дейност. В този смисъл новата представа, която имаме сега за провинция Германия в началото на новата ера, разширява нашия хоризонт или, иначе казано, потвърждава информационния капацитет на оскъдните сведения, с които разполагахме досега. Откритието на оловни пръчки от мините на десния бряг на Рейн показва че, противно на всички схващания относно примитивния характер на древната икономика, основаването на една провинция е целяло да започне експлоатирането на икономическите ѝ ресурси¹³.

Находището Waldgirmes (Hesse, Германия) доказва също степента, в която едно туземно селище, а не само новите колонии на римски граждани, е замислено и построено по римски модел, вероятно с техническа подкрепа и с финансови ресурси от Рим¹⁴. Разкопките на Кьолнската претория показват как още в първите десетилетия от съществуването на една провинция е можело да изникне една голяма сграда (за представителите на Рим). Тази констатация е още по-многозначителна, като имаме предвид че *oppidum Ubiorum* по онова време е само едно туземно селище, макар наистина да е разположено в близост до лагерите на два римски легиона. За нещастие, в случая на разкопките на Кьолнската претория, малките находки не могат да бъдат оценени като цяло, което би било необходимо, за да се датира с точност сградата в първите години на новата ера¹⁵.

¹³ RAEPSAET-CHARLIER, M.-Th. Plumbum Germanicum. Nouvelles données. – In: *L'antiquité classique*, Vol. 80, 2011, p. 185–197.

¹⁴ BECKER, A. und RASBACH, G. Städte in Germanien. Der Fundplatz Waldgirmes. – In: *Wiegels, Rainer* (Hrg.). Die Varusschlacht. Wendepunkt der Geschichte? Stuttgart, 2007, S. 102–116; RASBACH, G. Kelten, Germanen und Römer im deutschen Mittelgebirgsraum. Die spätaugusteische Stadtgründung von Waldgirmes und die Einordnung ihres kulturellen Umfeldes. – In: *Ruffing, K., Becker, A. und Rasbach, G.* (Hrsg.). Kontaktzone Lahn: Studien zum Kulturkontakt zwischen Römern und germanischen Stämmen. Wiesbaden, 2010, S. 95–109, BECKER, A. und RASBACH, G. (Hrsg.). Waldgirmes: Die Ausgrabungen in der spätaugusteischen Siedlung von Lahnau-Waldgirmes (1993–2009). 1. Befunde und Funde (Römisch-Germanische Forschungen). Mainz, 2016.

¹⁵ PRECHT, G. Baugeschichtliche Untersuchungen zum römischen Praetorium in Köln. Cologne, 1973; SCHÄFER, F. F. Das *praetorium* in Köln und weitere statthalterpaläste im imperium romanum. Eine baugeschichtliche untersuchung und eine vergleichende studie zu typus und funktion. Cologne, 2004; SCHÄFER, F. F. Praetoria: Paläste zum Wohnen und Verwalten in Köln und anderen römischen Provinzhauptstädten. Köln, 2014.

Създаването на провинция Германия е дело на бъдещите наследници Друз, Тиберий и др., заедно с членове на императорската фамилия на Август или най-доверени лица, като например Quinctilius Varus. Обаче окончателното утвърждаване на испанските провинции е дело най-вече на самия Август. Това е първата задача, с която той доказва, че изпълнява онова, на което през 27 г. пр.н.е. е основал бъдещата си власт – умиротворяването на вътрешността на Империята и нейната защита от външни заплахи. По отношение на испанските провинции той успява, но това се отразява и върху централните, от които се разпространява римската власт.

Понастоящем всичко това може да се види много ясно в *Emerita*¹⁶: Август се е погрижил за всички детайли така, че градът, основан през 25 г. пр.н.е. в рамките на новозавоювания Иберийски полуостров, да се развива успешно. Освен разположението му на кръстопът в западната част на полуострова, за това допринася и обстоятелството, че по мнение на експерти от онова време¹⁷ разполага с огромна територия, позволяваща да се развие богата земеделска икономика. Селището на ветерани от два легиона – *V Alauda* и *la X Gemina*, е белязано със силен германо-италийски отпечатък. Размерът на индивидуално раздадените парцели (400 *iuge-ra*) мотивира ветераните да останат на тази територия и да не се връщат в Италия. Данъчните привилегии, които вероятно много по-късно са обозначени с термина *ius Italicum*¹⁸, имат същия ефект. Не е чудно, че градът се формира по римски модел не само по отношение на обществената архитектура, но и в сферата на частните погребални практики. Зад всичко това неизменно стоят намеренията на Август, а нерядко и неговите финансови средства.

Няма отговор дали още в началото той е имал намерение тук да се разположи седалището на управителя, или е искал само да изгради колония от римски граждани на полуострова. Обаче, когато се взема решение Иберийският полуостров да се раздели на три части, съвсем достатъчно е било да прояви

¹⁶ Вж. и DUPRÉ RAVENTÓS, X. (Dir.). *Las capitales provinciales de Hispania*. 2. Mérida – Cologne Augusta Emerita. Roma, 2004; GORGES, J.-G. et BASARRATE, T. N. (Dir.). *Naissance de la Lusitanie romaine (I^{er} av.–I^{er} ap. J.-C.)*. Toulouse ; Mérida, 2010 (особено Le ROUX, P. Op. cit., p. 69–92; RODRÍGUEZ MARTÍN, G. Op. cit., p. 117–140; RAMÍREZ SADABA, J. L. Op. cit., p. 319–335; ÁLVAREZ MARTÍNEZ, J. M. y NOGALES BASARRATE, T. Op. cit., p. 527–557).

¹⁷ Frontin., *Contr. agr.* 2.51–52.

¹⁸ D. 50.15.8.

предпочитание към *Emerita*. Не знаем кога точно е взето това решение. *Baetica* изглежда е върната на римските държавни органи като *provincia populi Romani*, омиротворена през 19 г. пр.н.е. Окончателното създаване на другите две провинции вероятно е в периода около 13 г. пр.н.е.

Въпросът кога е станало това беше открит отново с едикта на El Bierzo, но той не позволява да се напредне решително в изследванията, тъй като не е сигурно дали към момента на публикуването му¹⁹ (15 г. пр.н.е.) все още е съществувала *provincia Transduriana*, която се споменава в него. Също така не е ясно, особено предвид специфичната словесна комбинация *legatis meis, qui Transdurianae provinciae prae-fuerunt*, какво означава тук *provincial* – отделна административна единица, учредена като самостоятелна провинция, или област на компетентност във вътрешността на една провинция, била тя *Ulterior* или *Citerior*. Противно на мнението на Alföldy и други автори, не може да се твърди все още, че единственият легат на тази провинция *Transduriana*, чието име е известно – *Lucius Sestius Quirinalis*, е заел тази длъжност преди или след като е бил заместващ консул (консул суфект) през 23 г. пр.н.е. Би било странно управителят със сфера на компетентност във вътрешността на една провинция да има консулски ранг, и не би било странно тази длъжност да е заета от човек с преторски ранг. Това, че според инструкцията на Август привилегированите *paemiobrigenses* трябва да запазят собствеността върху територията, която са притежавали към момента на действието си в *Transduriana*, е по-разбираемо в сравнение с подобни регламенти от други части на Империята, ако приемем че това е територията, която са притежавали към момента на първоначалното си подчинение на римското господство. Противно на мнението на Alföldy, пасажът не трябва да се тълкува като отнасящ се за която и да било територия, получена по повод на извършена административна реформа години след интегрирането в Римската империя. *Quirinalis* трябва да е бил по-скоро завоевателят на района, а не негов организатор, както смята Alföldy.

¹⁹ AE 1999, p. 915. Вж. напр. ALFÖLDY, G. Fasti und Verwaltung der hispanischen Provinzen: zum heutigen Stand der Forschung. – In: *Haensch, Rudolf und Heinrichs, J. Herrschen und Verwalten*. Cologne ; Weimar ; Vienna, 2007, S. 325–356, особено S. 327–328; CASTILLO GARCÍA, C. *Luces y sombras del edicto de Augusto hallado en El Bierzo (León)*: ERPLe, 304. – In: *Andreu Pintado, J., Cabrero Piquero, J. e Rodà de Llanza, I.* (Dirs.). *Op. cit.*, 2009, p. 339–344; Le ROUX, P. *L'edictum de Paemeiobrigensibus: un document fabriqué?* – In: *Andreu Pintado, J., Cabrero Piquero, J. e Rodà de Llanza, I.* *La toge et les armes. Rome entre Méditerranée et Océan*. Rennes, 2011, p. 113–132.

За да се определи седалището на управителя на другите две провинции не е бил нужен толкова силен тласък като при *Emerita* преди или във връзка с решението да се създаде провинция *Lusitania*. Страбон ясно дава да се разбере, че по негово време все още има силно съперничество между *Carthago Nova* и *Tarraco* по повод най-вече на това къде трябва да прекарва зимата управителят²⁰. Той казва, че *Tarraco* печели това състезание, защото с природните си условия е особено подходящ за пребиваването на представителите на римската власт. Съмнително е *Carthago Nova* да е изместил през републиканския период *Tarraco* в ролята му на предпочитано място за пребиваване. *Sciponum opus*²¹ *Tarraco* винаги – както през 180 г. пр.н.е., така и през 49 г. пр.н.е., е бил сцена на най-значимите прояви на римската власт²².

Нещо подобно може да се каже за *Corduba*, която според автора на *Bellum Hispaniense* “*eius provinciae caput esse existimabatur*”²³ *Existimatur* показва, че столицата на провинцията не се е определяла с решение, а е било нещо, което се развива и утвърждава постепенно. Това се вижда сравнително ясно в случая на *Corduba*. Към средата на II в. пр.н.е. – една сравнително добре документирана от Полибий и Апиан епоха, тези автори няколко пъти казват, че управителите на провинцията са зимували там: *Claudius Marcellus* през 152 г. пр.н.е., *Fabius Maximus Aemilianus* през зимата на 144/143, а също *Quinctius* през следващата година, въпреки че не може да се скрие, че през зимите на 151/150, 147/146 и 146/145 г. пр.н.е. са били използвани други градове²⁴.

Зимният престой на *Q. Caecilius Metellus Pius* по време на Серторианската война е станал известен с прекалено пищните според римляните тържества, с които той отпразнува победата си над Серторий. Обща представа за „обичайното“ зимно ежедневие ни дава *Q. Cassius Longinus*. В края на сезона на военните кампании през 48 г. пр.н.е. той заминава за *Corduba* “*ad ius dicendum*”, за да се заеме със събирането на данъците²⁵. Когато в рамките на тази „обичайна“ дейност бил със своите легати, с неговия *lictor proximus*, няколко

²⁰ Strab. 3.4.7, 20.

²¹ Plin., Nat. 3.21.

²² Liv. 40.39.3–4, 13–14; Caes., Bell. civ. 2.21.5.

²³ Bell. hisp., 3.1.

²⁴ Pol. 35.22; App., Iber. 65.278; 66.282, но в различен смисъл 58.246; 64.271.

²⁵ Bell. Alex. 49.1.

войници като охрана и някои от неговите освободенци, на път към форума в намиращата се там базилика той станал жертва на атентат. Съзаклятниците извършили едно рутинно действие преди посегателството – връчили някаква молба чрез един войник²⁶.

Също така *Corduba* е документирана три пъти като сцена на действия спрямо всички жители на провинцията от страна на представителя на Рим. Тук през 112 г. пр.н.е. *L. Calpurnius Piso* доказал своята почтеност. Пак тук Цезар позволил на сваления от него легат на Помпей – *M. Terentius Varro*, да му даде отчет, а *C. Asinius Pollio* показал през март 43 г. пр.н.е., *pro contione*, как е искал да се държи по време на избухналата Гражданска война²⁷.

Функциите на градовете *Tarraco* и *Corduba* като седалища на управителя са били утвърдени при окончателната организация на Иберийския полуостров от Август. По-различен е случаят на градовете, които са били сцена за периодическо правораздаване, т.е. седалища на *conventus iuridici*. Несъмнено *Gades* в провинция *Hispania Ulterior* и *Carthago Nova* в провинция *Citerior* били още по време на Републиката обичайните места за правораздаване²⁸. Няма никакви доказателства обаче, че в останалите дванадесет града е била изпълнявана тази функция, което не трябва да ни изненадва предвид оскъдните източници на сведения по тези въпроси от времето на Републиката.

Учудваща е честотата, с която по времето на Империята се споменават в надписи дистриктите на *conventus* в *Hispania Citerior*. За системата от конвенти на други провинции често разполагаме само с едно епиграфско свидетелство от тази епоха, дори и за градовете седалища на конвента в провинция Азия. Рядко има повече документи, което за дистриктите на конвентите на *Citerior* означава абсолютният минимум. С изключение на *conventus Lucensis* останалите са документираны по два и повече пъти, а за *Bracaraugustanus* има единадесет свидетелства.

Зад тази изключително добра документираност стои друга особеност на тези дистрикти в сравнение с останалата част от Империята – на тяхно ниво

²⁶ Bell. Alex. 52 ss.

²⁷ Cic, Verr. 2.4.56; Caes., Bell. Civ. 2.20.8; Cic., Fam. 10.31.5.

²⁸ Suet., Caes. 7; Nic. Dam. 11. 26; Strab. 3.4.20.

съществува асамблея нотабили – *conventus*, която упражнява императорския култ със собствени свещеници.

Дълго време се предполагаше, че тези *conventus* са създадени за пръв път при Флавиите. Намирането на необосновано смятания за фалшификация от 1 г. от н.е. *hospitium* сред *civitas Lougeiorum ex gente Asturum conventus Arae Augustae* и управителя *C. Asinius Gallus*²⁹ дава ясно да се разбере, че както институтът *conventus*, така и неговата връзка с императорския култ, са от времето на Август. Това не трябва да ни изненадва, като се има предвид значението на тази територия за Август, за което са показателни времето, което ѝ отделя, и огромните средства, които влага в нея. Именно трите северни центрове на *conventus* – *Lucus Augusti*, *Asturica Augusta* и *Bracara Augusta* – са туземни селища, отново основани от Август. Може да допуснем, че са се развили подобно на *Waldgirmes*.

Обстоятелството, че на подобни места, в които за целите на създаването на императорския култ е налице типичната комбинация от косвени предложения на суверена, преки мерки на управителите и инициативи на местните нотабили, движени от различни амбиции или от благодарност, води до възникване на новите институции на императорския култ. Това явление се наблюдава и в градовете на Мала Азия. Обаче в трите споменати центрове на *conventus* освен споразумението за гостоприемство има и признаци за развитие на подобен процес – управителят от 3-2 г. пр.н.е. *Paullus Fabius Maximus* е издигнал поне три монумента на *Lucus Augusti*, свързани с императорския култ³⁰. Това не е случайност, а показателен пример за съчетаване на различни инициативи – почитането на императора от жителите на Бракара (а вероятно и на други членове на неговата фамилия³¹) по повод рождения ден на управителя³². Не трябва да забравяме, че *Paullus Fabius Maximus* е *proconsul Asiae*, който накарал жителите на Азия да приемат рождения ден на Август за първи ден от годината в тяхната провинция³³.

²⁹ AE 1984, p. 553.

³⁰ I. Lugo 19.20; AE 1993, p. 1030.

³¹ AE 1974, p. 392.

³² ILS 8895.

³³ LAFFI, U. Le iscrizioni relative all'introduzione nel 9 A.C. del nuovo calendario della provincia d'Asia. – In: *Studi Classici e Orientali* (SCO), Vol. 16, 1967, p. 5–98; DREYER, B. und

Тази институционализация на събирането на нотабилите в сферата на *conventus*, което не е характерно за цялата империя, определено стабилизира дистриктите на конвента в *Hispania Citerior*. Те дори се превръщат за хората в отличителен белег в надгробните им надписи. Тези институции на ниво *conventus* са може би причината, поради която системата от конвенти се запазва толкова стабилна в *Hispania Citerior*. Не са били добавени нови центрове на конвента към съществуващите вече, нито пък съществуващите са престанали да бъдат използвани от определен момент нататък. Проучването по правило показва, че документираната система от конвенти в различните провинции е била нещо статично, което не се е променяло съществено по време на Империята. Може обаче това да е погрешно предположение поради оскъдността на източниците на сведения по този въпрос. За системата от конвенти в повечето провинции съдим, изхождайки от един-единствен източник – Плиний Стари, или от някой отделен надпис. Там, където имаме по-голяма по обем документация, като например Египет, се наблюдава една значително по-разпръсната (дифузна) система³⁴. Това, че тази провинция не е абсолютно изключение, се доказва от сравнително по-многобройните източници от Азия. В тях са трайно документиран най-важните центрове на конвентите. Обаче при по-маловажните се наблюдават колебания – *Alabanda*, *Cyzicus* и *Tralles* в определен момент са престанали да бъдат използвани, *Aezani*, *Philadelphia* и *Thyatira* се слели³⁵. Трайно използване на тези центрове на конвенти е документирано само за *Hispania Citerior*.

Документирано е със сигурност, че само *Tarraco* е бил използван постоянно като „град на властта“, като седалище на управителите или на финансовия прокуратор. Подобни доказателства намираме обикновено в определен вид надписи, най-вече посвещения и надгробни надписи на или за управители, прокуратори и техни служители. Тези надписи дават доказателства за постоянно присъствие на тези хора на съответното място. За *Tarraco* има

ENGELMANN, H. Augustus und Germanicus im ionischen Metropolis. – In: *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* (ZPE), Vol. 158, 2006, S. 173–186 (SEG 56, 1233).

³⁴ HAENSCH, Rudolf. Zur Konventsordnung in Ägyptens und den übrigen Provinzen des römischen Reiches. – In: *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*. Bärbel Kramer, Wolfgang Luppe, Herwig Maehler et al. Berlin, 13.–19.8.1995. Stuttgart ; Leipzig, 1997, I, S. 320–391.

³⁵ HAENSCH, Rudolf. Op. cit., S. 307–312, 748–751; FOURNIER, J. Entre tutelle romaine et autonomie civique. Athènes, 2010, p. 41–87.

множество подобни надписи – не само за *officiales*, но и за пълни групи *officiales*, като *speculatores* и *stratores*, въз основа на които заключаваме за поне двама *praetoria*, единият от които *praetorium consularis*. Документацията за *Tarraco* като седалище на управителя на *Hispania Citerior* (и на съответния финансов прокуратор) е идеалният пример³⁶.

По-типично за Иберийския полуостров, но и за цялата Империя, е наличието на малко документи или на един-единствен, който дава информация за много други предполагаеми седалища на властта. Затова в крайна сметка не можем да отхвърлим възможността да е имало преместване на седалищата през първите три века на новата ера. Това важи например за *Corduba* като седалище на управителя на Бетика, за *Hispalis* като седалище на финансовия прокуратор, за *Emerita* като седалище на управителя на Lusitania, или за *Asturica Augusta* като седалище на *iuridicus Asturiae et Callaeciae* и на *procurator Asturiae et Callaeciae*³⁷.

Трудно е да разберем защо е толкова различен броят на сведенията. Вероятно зависи от размера на съответния щаб. Този на един легат с консулски ранг, командващ легион, вероятно е бил два пъти по-голям от щаба на един управител с ранг на претор на Lusitania. Но защо например *apparitores*, изпратени от римските декурии, са оставили толкова малко следи в провинциите на Империята? За пръв път един надпис от *Licia* дава необорими доказателства, че дори императорските легати – поне до II в. от н.е., водели със себе си от Рим в провинцията не само *lictors*, но и други *apparitores*³⁸. Управителите на преторските и консулските военни провинции по границите на Империята често са добре засвидетелствани от олтари или статуи, дарени от тях. Защо това не се прилага за управителите на провинции във вътрешността на Империята, като Бетика и Лузитания? Техните управители вероятно също са засвидетелствали лоялността си към императора. Освен това, вероятно са изпадали в ситуации на заплаха, в които само един обет към някое божество би могъл да предложи някакво решение. Това не се е случвало толкова често като в граничните провинции, но никой не е бил предпазен например от болести. Обаче липсват

³⁶ HAENSCH, Rudolf, Op. cit., p. 162–171, 480–485.

³⁷ HAENSCH, Rudolf, Op. cit., p. 178–183, 492–494, 184–185, 495–496, 176–177, 490–492, 171–175, 487–489.

³⁸ Вж. бел. 9.

напълно или почти без изключение съответните олтари в множеството провинции на Империята³⁹.

Можем да си зададем и обратния въпрос – как да оценяваме градовете, за които има признаци, че са били „градове на властта“? На Иберийския полуостров това важи най-напред за *Calagurris*. Три от деветте документирани случая на *legati iuridici* на провинция *Hispania Citerior* от времето преди Адриан са свързани с този град, който – както знаем – никога не е бил седалище на конвента. *Calagurris* отдава почит два пъти на един *iuridicus* в родния му град. В друг случай *Calagurris* се споменава като мястото, от където е изпратено писмо от един *iuridicus* до *duoviri* на *Pompelo*, датирано в началото на октомври 119 г. от н.е. Тъй като трите надписа са от различни от *Calagurris* места, тези множество свидетелства по никакъв начин не може да се отдадат на особено благоприятните условия в този град за опазване на свидетелства. Бил ли е *Calagurris* известно време нещо като „град на властта“, служил ли е при определени обстоятелства за зимна щабквартира на *iuridicus* и не се ли е превърнал в седалище на конвента само защото системата на *conventus* на *Hispania Citerior* не е била гъвкава⁴⁰?

А какво е станало с управителите на *Lusitania* и *Olisipo*? От *Emerita* познаваме само една херма, дарена от управител на провинцията, и една *ara votiva* (каменна колона с посвещение на местно божество). Обаче от *Olisipo* е запазен надпис, в който един управител наредил да бъде построена сграда, а от *ager Olisiponensis* са запазени три олтара, издигнати във Фос де Колярес⁴¹. Това на сравнително по-благоприятните условия за запазването на едно светилище ли се дължи, което в очите на римляните бележи края на света? Или не може да се отрече фактическото значение на едно централно селище, благоприятно разположено за ежедневните дейности на управителя, макар Август да е искал то да потъне в заборава и един град, основан от Юний Брут, да не става седалище на конвента?

³⁹ Вж. за *Emerita* AE 1915, p. 351 = 1990, 514, Вж. NEp 4, 1994, 172 и NEp 16, 12 = AE 2007, 721. За *Corduba* вж. AE 1974, p. 370 = 1977, 439 = SEG 26, 1215.

⁴⁰ HAENSCH, Rudolf. Op. cit., S. 172, 485–486. Вж. също ALFÖLDY, G. Fasti und Verwaltung der hispanischen Provinzen: zum heutigen Stand der Forschung. – In: *Haensch, Heinrichs* (Eds.), Op. cit., S. 325–356, и най-вече 344–346 (с една твърде спекулативна интерпретация на NEp 10, 2004, 420 = AE 2006, p. 675 a).

⁴¹ HAENSCH, Rudolf. Op. cit., S. 177, 490–491.

И накрая искам да кажа няколко думи за градовете, които не успели да станат „градове на властта“, или които са били такива, но за кратко. Както споменах в началото, положението на „град на властта“ е било резултат от един косвен и доста продължителен процес, а не на еднократно официално решение. Става дума за едно положение *de facto*, и много рядко, за да не кажа никога – резултат на определен институционален акт. Това важи с особена сила за градовете, на които днес гледаме като на „градове на властта“ – седалищата на управителите, тоест градовете, в които те са прекарвали зимата, където е била разположена тяхната главна квартира и където са се пазели техните архиви. Показахме как може да бъдат идентифицирани тези градове из цялата империя, и най-вече на Иберийския полуостров, както и пътят, по който трите столици на испанските провинции са стигнали до такава позиция. Докато за *Tarraco* и *Corduba* този път е предначертан и дори е приключил към края на Републиката, третият град – *Emerita*, е плод на Августовата епоха. Независимо дали Август още от началото е планирал или не да установи там столицата на новата провинция, той формира колонията по начин, недопускащ друга опция. Зад това не стоят административни или евергетски аргументи и съображения, а най-вече вътрешнополитически мотиви – Август е трябвало да покаже в *Hispania*, че е миротворец и защитник на Империята, а за подобна цел нищо не е прекалено скъпо.

Но *Hispania* е и опитно поле за развитието на императорския култ. Именно там, въз основа на взаимодействието между императора, неговите управители и местните елити, в *Citerior* се развива един уникален модел. Само там са се провеждали сбирки на нотабилите на един дистрикт на конвента с основна цел да се упражнява императорският култ. Градовете – седалища на конвента в *Hispania Citerior*, са продължили без прекъсване да са „градове на властта“ – нещо, което в други провинции невинаги е така. Хомогенност на римската управленска надстройка, но и силно зачитане и интегриране на местните особености са двете основни особености на римското владичество в тези провинции и вероятно това е тайната на нейния успех.